

SOVYETLER BİRLİĞİ KOMÜNİST PARTİSİNİN SOSYAL KOMPOZİSYONU

Oral SANDER

G İ R İ Ş

Sovyetler Birliği Komünist Partisinin önderi olan Lenin, Karl Marks'ın ortaya attığı «proleter diktatörlük» kavramını, işçilerin öncüsü durumunda bulunan Komünist Partisinin diktatörlüğü haline getirmişti. Bu suretle Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Sovyet toplumunda tüm siyasal kuvvet monopolünü elinde tutan bir parti olacaktı. Bu sebeple Lenin, partinin geniş bir siyasal teşkilât olarak kurulmasını isteyen Menşevik doktrini bir kenara bırakmış ve bunun yerine dar ve disiplinli bir partiyi tercih etmişti. Çünkü, üye sayısının az olması partinin liderler tarafından kontrolü imkânını arttıracak, yeni üyelerin titizlikle seçilmesi parti içinde itaat ve disiplini sağlayacaktı. Lenin'e göre Komünist Parti işçi sınıfının bir ajanı değildi. O, halkı bizzat kendisinin tespit ettiği bir amaca yöneltmekte rehber rolünü oynayacaktı.

Stalin'e göre ise «en ufak bir siyasal meselenin bile partinin yol gösterici direktifi olmadan diğer teşkilâtlar ya da herhangi bir Sovyet tarafından karara bağlanamayacağı zaman» SBKP nin gelişiminde en yüksek noktaya varılacaktır (1).

İşte Lenin ve Stalin'in düşündükleri böyle bir partinin tüm siyasal kontrolü elinde bulundurabilmesi için uygun kimselerin partiye girmeleri gerekmektedir. Bu «uygun kimseler» ise siyasal eğitim ve partiye bağlılık standartlarına göre dikkatle seçilmiş bir eliti temsil etmeliydiler. Bu bakımdan parti üyelerinin sosyal kompozisyonu, partinin hedeflerine varabilmesi için, birinci derecede önem taşı-maktaydı.

---

(1) Richard Gripp, *Patterns of Soviet Politics*, The Dorsey Press Inc., Homewood, Illinois, 1963, s. 181.

Bu sosyal kompozisyonu Sovyet liderleri istedikleri gibi değiştirmekte güçlük çekmemişlerdir. Çeşitli devrelerde liderler, partinin Sovyet toplumunda oynamasını istedikleri role göre, partiye girişi bazen sıkı tutmuşlar bazen gevşetmişler, bazen belirli bir gruba kolaylık tanımışlar, diğer bir grubun ise girilmesi engelleyecek tedbirlere başvurmuşlardır. Bu sebeple SBKP nin sosyal kompozisyonu kurulduğundan bugüne kadar büyük değişiklikler geçirmiştir. İşte bu kısa incelemede amacımız bu değişiklikleri ana hatları ile sunmaktır.

I. SEVYETLER BİRLİĞİ KOMÜNİST PARTİSİNİN ÜYE SAYISI BAKIMINDAN GÖSTERDİĞİ ÖZELLİKLER :

SBKP nin üye sayısı birbirinden ayrı iki özellik gösterir:

(i) Sovyetler Birliği'nin genel nüfusuna oranla parti üyelerinin sayısı son derece düşüktür. 1962 de yuvarlak bir rakkamla 10,000,000 olan üye sayısının 200,000,000 olan genel nüfusa oranı yalnızca %5 tir. SBKP ne giriş Sovyet toplumunda belirli bir elit zümrenin sahip bulunduğu bir ayrıcalık olup bu durum parti içi disiplini arttırmaktadır.

(ii) SBKP nin üye sayısı bazı devirlerde inişler göstermekle beraber zamanımıza kadar bir artış göstermiştir. Tablo No. 1 bunu açık olarak ortaya koymaktadır.

Tablo No : 1

<u>YIL</u>	<u>PARTİ ÜYE SAYISI</u>
1917	240,000
1934	2,809,000
1940	3,900,000
1945	5,700,000
1947	6,300,000
1959 (XXI. Kongre)	7,600,000
1961 (XXII. Kongre) ...	8,800,000
1965	11,758,000 (2)

Şimdi yukardaki tabloda gösterilen bu artışı devreler itibarı ile inceleyelim :

(2) Tablonun derlendiği kaynaklar : *The Current Digest of the Soviet Press*, Vol. 17, No. 29 (August 11, 1965), s. 14; Gripp, *op. cit.*, ss. 182 - 183.

1. *1920 - 30 Devresi* : 1917 yılında Bolşevikler iktidar yolunda yürürlerken partiye girmek kolay tutulmuştu. Bu, ihtilâl hazırlığı yapan bir parti için normaldir. İhtilâli izleyen iç savaşta parti üye sayısı büyük bir artış göstermiştir. Bu artışın sebebi kriz devrelerinde halkın partiye bağlılığını arttırmak ve taşrada destek sağlamak çabalarında aranmalıdır. İkinci Dünya Savaşındaki artış da aynı şekilde açıklanabilir.

2. *1930 - 39 Devresi* : 1933 yılına kadar çok yükselen üye sayısı bu yıl içinde donduruldu ve partiye giriş şartları ağırlaştırıldı (3). Buna yine 1933 yılından başlamak üzere bir seri geniş tasfiye de eklenince 1938 yılında parti üye sayısı iki milyonluk bir düşüşle bir buçuk milyona indi. 1939 - 40 yılları arasında üye sayısı tekrar yükselerek 1940 da tekrar 3,5 milyona çıktı. Bu arada partiye giriş şartları 1939 daki XVIII. Kongre tarafından kolaylaştırıldı (4).

3. *1940 - 53 Devresi* : Her kriz devresinde olduğu gibi savaş sırasında parti üye sayısı, tablo No. 1 den de görülebileceği üzere, muazzam bir artış göstermiştir. Özellikle silâh altına alınan gençlerin katılmaları ile 1947 yılında üye sayısı 6,300,000 e çıkmıştır. Ancak savaştan sonra giriş bir düzene sokularak savaş içinde üye olup işe yaramayacakları anlaşılanlar 1947 - 51 yılları arası partiden çıkarılmışlardır (5).

4. *1953 - 62 Devresi* : 1953 yılında ölümünden sonra Stalin'in putunu yıkmak ve onun iç ve dış politikasını değiştirebilmek için yeni liderler halkın desteğini sağlamak gereğini duymuşlardır. Bunu başarabilmek için toplum ile parti arasındaki bağları kuvvetlendirmek gerekiyordu. Bu yolda yeni liderler partinin hacmini ve sosyal temelini genişletmek istediler ve böylece XIX. ile XX. kongreler arası 750,000, XX. ile XXII. kongreler arası ise 2,500,000 yeni üye alındı. 1962 yılında parti üye sayısı 9,700,000 e çıktı.

Kurulduğundan bu yana SBKP nde üye sayısının artış sebepleri genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

-
- (3) Partiye giriş şartları için bak. : W. W. Kulski, *The Soviet Regime : Communism in Practice*, Syracuse University Press, New York, 1963, ss. 94 - 96.
- (4) Merle Fainsod, *How Russia is Ruled*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1964, s. 262; Bu kongrede kabul edilen yeni parti tüzüğü ve yeni giriş şartları için bak. : James H. Meisel and Edward S. Kozera, *Materials for the Study of the Soviet System*, The George Wahr Publishing Co., Ann Arbor, Michigan, 1953, ss. 327 - 345.
- (5) *Ibid.*, s. 269.

(i) Kütle halinde ihraçlardan doğan boşluğu doldurmak (1939-40 yıllarındaki artış).

(ii) Kriz devirlerinde halkın desteğini sağlamak (iç savaşta ve İkinci Dünya savaşındaki artış).

(iii) Sovyet toplumunda varlıklarını tanıtmak için yukarıya doğru hareketli gurupların işbirliğini sağlamak (genellikle İkinci Dünya Savaşından sonra bugüne kadar görülen artış) (6).

Üye sayısı açısından son olarak şunu söylemek gerekir bu artış rejimi kuvvetlendirmekteyse de bazen ciddi problemler doğurmakta, yeni üyelerin hızla parti kadrolarını doldurmaları partinin sosyal kompozizyonunu değiştirmekte ve dengesizliklere sebep olmaktadır.

II. SOVYETLER BİRLİĞİ KOMÜNİST PARTİSİNDE ŞEHİRLİ-KÖYLÜ DAĞILIMI :

Bolşevik Parti entellektüellerin ve büyük şehir proleterlerinin bir hareketi olarak başlamış, parti kuvvetlendikçe içine diğer sınıfları da aldıysa da, başlangıçtaki özelliğini kaybetmeyerek şehirli bir müessese olarak kalmıştır.

Kuruluşunu izleyen yıllarda Komünist Partinin taşradaki kuvveti az olmuştu. 1925 yılında 54 milyon köylüden ancak %0.37 si (202,000) parti üyesi idi (7). 1930 - 39 yılları arasında da parti daha çok endüstri merkezlerindeki proleteriyaya ve şehirlerdeki «intelligentsia» ya (8) dayanmakta devam etmiştir. Öte yandan bu devre ortalarındaki büyük tasfiyelerin taşraya etkisi çok kötü olmuştur. Partinin 36,000 kollektif çiftlik teşkilâtı 1934 yılında 24,000 e, 1935 yılında ise 18,000 e düştü. Bu azalış birçok kollektif çiftliği ya parti üyesiz ya da tek parti üyesi ile bıraktı ki, çiftliklerin parti ile olan ilişkilerin bozulması ciddi bir mesele haline geldi. İlerki yıllarda durum daha da kötüleşti. 1939 yılında 243,000 kollektif çiftlikte ancak 12,000 alt kademe parti teşkilâtı ve adaylar dahil ol-

(6) McClosky and Turner, *The Soviet Dictatorship*, McGraw-Hill Book Company, Inc., New York, Toronto, London, 1960, ss. 244-245.

(7) Gripp, *op. cit.*, s. 184.

(8) «Intelligentsia» terimi burada, az gelişmiş bir toplumda, genel politik ve toplumsal fikirlere ilgi duyan modern entellektüel elit anlamında kullanılmıştır. Bu konuda geniş bilgi için bak. : Hugh Seton-Watson, *Nationalism and Communism; Essays 1946-1963*, Methuen and Company Limited, 1964, ss. 12-18

mak üzere 153,000 parti üyesi kaldı (9). Yani ortalama olarak her kollektif çiftliğe 0,63 parti üyesi düşmekteydi.

İkinci Dünya Savaşından sonra partinin geçirdiği en büyük değişiklik partinin taşradaki gücünün artmasıdır. Bu ise dört safhada kendini göstermiştir:

(i) 1945 - 46 : Savaştan sonra terhis, askerdeyken partiye katılmış bulunan binlerce genç komünistin köylere dağılmasını gerektirmiştir.

(ii) 1947 - 49 : Kollektif çiftliklere çok sayıda komünist çekebilmek için partinin taşra kademeleri yeniden bir teşkilatlanmağa tabi tutulmuştur.

(iii) 1950 - 52 : Kollektif çiftliklerin yeniden düzenlenmesi bunların sayılarını azaltmış ve çok sayıda taşralının üye olarak kabulü kollektif çiftliklerdeki parti teşkilâtlarının gücünü arttırmıştır.

(iv) 1953 : Bu devrede binlerce komünist köylerden şehirlere getirilmiş ve 1954 yılından itibaren geniş çapta yeni üye kabulüne başlanmıştır (10).

Stalin'in ölümünden sonra Khrushchev'in partiyi taşrada kuvvetlendirme çabaları bir dereceye kadar başarılı olmuştur. Khrushchev Sovyet tarım buhranına bir çare bulabilmek için boş toprakların açılması politikasını (Virgin Lands Policy) uygulamaya başlamış ve bunun için birçok kollektif çiftliği devlet çiftlikleri haline getirmiştir. Bunun yanında Khrushchev, kendi bildiği gibi bir iç ve dış politika izleyebilmek için, özellikle taşra halkının desteğini sağlamak gerektiğini anlamıştı. Bütün bunların bir sonucu olarak 1954 - 55 yılları arası 100,000 şehirli komünist taşraya gönderildi. 1956 yılında kollektif çiftlik komünistlerinin sayısı 1,160,000 e yükseldi. 1961 yılında devlet çiftliklerindeki parti teşkilâtları 577,800 üyeye sahip oldu ki bu, 1956 dakinin beş katıdır (11).

Ancak şunu söylemek gerekir ki bütün bu tedbirlere rağmen bugün SBKP nin kuvveti büyük şehirlere ve endüstri merkezlerine

(9) Fainsod, *op. cit.*, s. 264.

(10) T. H. Rigby, «Social Orientation of Recruitment and Distribution of Membership in the CPSU», *The American Slavic and East European Review*, Vol. 16, 1957, ss. 281 - 282.

(11) Fainsod, *op. cit.*, s. 277.

dayanmaktadır. Sovyet nüfusunun yalnızca %2,4 nü kapsayan Moskova partide %15 lik bir oranla temsil edilmektedir (12).

III. ÜYELERİNİN SOSYAL MENŞEİ BAKIMINDAN SOVYETLER BİRLİĞİ KOMÜNİST PARTİSİNİN KOMPOZİSYONU :

1. 1917 - 30 Devresi : Üyelerinin sosyal menşei bakımından SBKP başlangıçta entellektüellerin ve şehirli proleteryanın bir hareketi olarak başlamış ve partinin, Sovyet toplumunda oynadığı rolle göre, kompozisyonu değişiklik geçirmiştir.

İhtilâl öncesinde ve hemen ihtilâlden sonra Komünist Parti «ihtilâlin genel kurmayı» şeklinde görünmüştü (13). Bu devirde partinin belkemiğini «burjuva intelligentsiası» nıdan toplanan «profesyonel ihtilâlciler» teşkil etmiştir. Stalin bu devrede partiyi, yukarıda işaret edildiği gibi, «proleteryanın genel kurmayı» olarak nitelendirmiştir(14).

Marksist doktrine uygun olarak 1921 den, yani iç savaştan hemen sonra Komünist Parti «proleteryanın organı» olarak kabul edildi ve partiye çok sayıda işçi kabul edilmeğe başlandı. Bu arada diğer sosyal gruplardan üye kabulü son derece sınırlandırıldı (15). Başlangıç yıllarında proleteryanın gerçek temsilcisi iddiasında bulunan bir parti için bu normaldir. Kısaca ifade etmek istersek bu devrede parti liderliğini doğrudan doğruya intelligentsia, parti üyeliğini ise endüstri merkezlerindeki proleterya teşkil etmekteydi. Muazam köylü sınıfı ise çok az temsil edilmektedir. 2 No. lu tablo bu devirde işçi, köylü ve intelligentsia temsilini vermektedir:

Tablo No : 2

(% olarak)

YIL	İŞÇİ	KÖYLÜ	DİĞERLERİ
1917	60.2	7.6	32.2
1921	41.0	28.2	30.8
1925	58.6	23.8	17.6
1927	55.7	19.0	25.3
1929	61.4	21.7	16.9

(12) McClosky and Turner, *op. cit.*, s. 245.

(13) T. H. Rigby, «Social Orientation of Recruitment and Distribution of Membership in the CPSU», *op. cit.*, s. 275.

(14) W. W. Kulski, *op. cit.*, s. 88.

(15) T. H. Rigby, *op. cit.*, s. 275.

(16) McClosky and Turner, *op. cit.*, s. 250; Fainsod, *op. cit.*, s. 251; Gripp, *op. cit.*, s. 184.

Tablonun incelenmesinden anlaşılacağı gibi ihtilâl sırasında işçi ve intelligensianın temsil oranı yüksek, köylülerin ise düşüktür. İç savaşta köylü oranı, işçilerin aleyhine bir yükselme kaydetmiştir. Bu yükselmenin sebebi, (i) orijini köylü olan Kızıl Ordu üyelerinin partiye alınmaları ve (ii) partinin etki alanının tarımsal bölgelere doğru genişletilmesidir (17). Yukarıda da değinildiği gibi iç savaştan sonra partinin Sovyet toplumunda oynadığı rol değişikliğe uğrayınca partide proleter temsil oranı artmağa başlamış, 1929 yılında ise bu artış en yüksek noktasına varmıştır. Bunun bir sonucu olarak intelligentsia temsili düşük kalmıştır.

2. 1930 - 45 Devresi : Bu devrenin en önemli özelliği, partide intelligentsia oranının artması ve partinin rolünün, Sovyet toplumunu yöneten ve ona öncülük eden bir teşkilat olarak kabul edilmesidir. Proleter parti kavramının tam aksine olarak partinin bu rolü, idare ve ekonomi alanlarında söz sahibi olan meslekî grupların parti içinde birleştirilmelerini gerektirmiştir (18).

1930 lardan sonra uygulanmağa başlayan beş yıllık plânlar partide, ekonominin idaresinde önemli bir role sahip bulunan mühendis ve teknisyenlerin, Komünist Partinin zamanla gelişip bürokratik bir hale gelmesi de idarecilerin girmelerini gerektirmiştir. Böylece 1930 lardan sonra partideki intelligentsia temsili artmış, işçi ve çiftçi temsili azalmış ve SBKP, Marksist teoriye göre proleteryanın temsilcisi olmaktan çıkarak, Sovyet toplumunda ağırlığı gün geçtikçe artan bürokratların ve «beyaz yakalı işçiler» in (19) partisi haline gelmiştir.

Sovyet yöneticileri bu gelişimi durduramamışlardır. Çünkü, bu grubun partiye girmesine set çekildiği takdirde karşılarında tam anlamı ile güvenemeyecekleri ve kontrol edemeyecekleri bir idareciler gurubu türeyecekti. Bu sebeple parti, intelligentsiayı içine almalı ve eski «partinin çoğunluğunu proleterya teşkil eder» fikrinden ayrıl-

(17) Fainsod, *op. cit.*, s. 250.

(18) T. H. Rigby, «Social Orientation of Recruitment and Distribution of Membership in the CPSU», *op. cit.*, s. 275.

(19) Sovyetler birliğinde partiye üye olarak giren işçilerin bir kısmı parti içinde idarî görevler yüklenmekte ve fiziksel işçiliği bırakmaktadırlar. Bunlara «beyaz yakalı işçiler» denmektedir. Bu bakımdan partinin sosyal kompozisyonu ile ilgili Sovyet resmî istatistiklerini ihtiyatla karşılamak ve partideki işçi sayısını buna göre yorumlamak gerekir.

malıydı (20). Ancak Stalin bunu yaparken durumu rasyonalize etmek istemiş ve «Sovyetler Birliği kendi endüstri ve teknik uzmanlarını yaratacaktır. Bizim intelligentsiamız, kökleri işçi ve köylüde olan yepyeni bir intelligentsiadır» (21) demişti. Kökleri nerede olursa olsun SBKP artık, işçi ve çiftçi sınıflarından ayrı bir bürokratlar grubunun çoğunlukta olduğu bir parti haline gelmişti.

Bu devre içinde durumu aydınlatacak güvenilir rakamlar bulmak zorsa da şunu söyleyebiliriz ki 1936 yılında fabrika idarecilerinin %97 si, inşaat şeflerinin %82 si ve başmühendislerin %40 ı parti üyesiydiler. Bundan başka, 1939 yılında toplanan XVIII. Kongrede partinin sosyal kompozisyonu ile ilgili rakamlar verilmediyse de, iki cumhuriyette partiye yeni üye olarak kabul edilenlerin sosyal menseleri devre hakkında bir fikir verir: Bu iki cumhuriyette 1929 yılında intelligentsia sınıfı partiye kabul edilenlerin %1.7 sini teşkil ederlerken bu oran 1939 yılında bir cumhuriyette %42.8 e, diğesinde ise %44.5 e yükselmiştir. XVIII. Kongreden sonra resmî olarak yayınlanan yeni üye kabulü ile ilgili rakamlar genel trendi açıkça göstermektedir: Yeni üye olarak kabul edilenlerin %70 i intelligentsia sınıfından gelmekteydi (22). 1941 yılı sonunda ise partiye girmek için müracaat edenlerden partiye girenlerin oranı şöyledir: İşçiler %18.9, köylüler %8.3, beyaz yakalı işçiler %72.9 (23).

İkinci Dünya Savaşı içinde parti üye sayısının artması sosyal kompozisyonda değişiklik yapmış, «teknik intelligentsia» nın partideki temsili azalıp, Kızıl Ordu askerlerinin girişi ile partideki köylü ve işçi sayısı artmıştır.

Savaştan sonra bu vetire tekrar ters yönde değişmiştir.

3. *Stalin Sonrası Devri (1953 - 65)* : Stalin sonrası devrinde ana gelişmenin partinin sosyal tabanını genişletmek ve partiyi taşra da kuvvetlendirmek olduğunu birkaç kere belirtmiştik. Gerçekten Khrushchev 1954 yılından sonra, kollektif ve devlet çiftliklerinde üye sayısının çok düşük olduğundan yakınlıkla, partiye işçi ve çiftçilerin daha fazla sayıda alınması yolunda çabalara girişmişti. Bu çabaların sonucu olarak partiye yeni giren üyelerin kompozisyonunda 3 No. lu tabloda görüleceği gibi değişiklikler oldu.

(20) Fainsod, *op. cit.*, s. 262.

(21) *Ibid.*, s. 262; Leonard Schapiro, *The Communist Party of the Soviet Union*, Random House, New York, 1960, ss. 437-438.

(22) Schapiro, *op. cit.*, ss. 438-439.

(23) McClosky and Turner, *op. cit.*, s. 251.

Tablo No : 3
(% olarak)

YIL	İŞÇİ	ÇİFTÇİ	MEMUR VE DİĞERLERİ
1955	34.2	17.5	46
1957	40.8	20.0	37 (24)

1957 yılında partiye giren yeni üyelerin Ukrayna'da %65 i, Moldavia'da ise %78.3 ü işçi ve çiftçi idi (25).

Ancak şunu söylemek gerekir ki yukarda gösterilen rakamlar aldatıcı olabilir. Çünkü, partide işçi ve çiftçi sayısını yükseltme kampanyasına rağmen partinin sosyal kompozisyonunda önemli bir değişiklik olmadı. 1956 - 61 arası partideki çiftçi oranı %17.1 den %17.5 e, işçi oranı ise %32 den %34.5 e yükseldi. Memur ve diğerlerinde ise %51 den %48 e bir düşüş oldu (26).

Üyelerin sosyal menşei bakımından parti 1956 daki XX. ve 1959 daki XXI. kongreler arası da çok önemli sayılabilecek bir değişiklik geçirmemiştir. Beyaz yakalı işçiler yine parti üyelerinin çoğunluğunu teşkil etmekteydiler. Bunun doğru olduğunu gösteren bir delil ise bu süre içinde parti üyelerinin eğitim seviyelerindeki yükselmedir (27).

4 No. lu tablo 1956 dan 1964 e kadar üyelerin sosyal menşei bakımından Komünist Partinin kompozisyonunu göstermektedir.

Tablo No : 4
(% olarak)

YIL	İŞÇİ	ÇİFTÇİ	MEMUR VE DİĞERLERİ
1956	32	17.1	50.9
1961	35	17.3	47.7
1964	37.3	16.5	46.2 (28)

(24) Fainsod, *op. cit.*, s. 276.

(25) Schapiro, *op. cit.*, s. 565.

(26) Fainsod, *op. cit.*, s. 276. Bu rakamlar bile aldatıcı olabilir. Çünkü, 19 uncu dipnotunda da belirtildiği gibi, parti istatistikleri üyenin partiye girdiği andaki sosyal statüsünü göstermektedir. Ancak, partiye işçi ve çiftçi olarak girenlerin bir kısmı, kısa bir süre sonra idari görevlere başlamaktadırlar.

(27) Schapiro, *op. cit.*, s. 565.

(28) *The Current Digest of the Soviet Press*, Vol. XVII, No. 29 (August II, 1965); *Soviet Law and Government*, IASP Translations from Original Soviet Sources, Vol. IV, No. 2 (Fall 1965), s. 6.

Tabloda anlaşılacağı gibi son on yıl içinde partide işçi üye sayısı bir miktar artmış, idarî ve teknik intelligentsia sayısında ise bir azalma görülmüştür. Ancak bugün, partinin kütle tabanını genişletme kampanyasına rağmen, idarî ve teknik intelligentsia partideki hakim durumunu devam ettirmektedir.

IV. SOVYETLER BİRLİĞİ KOMÜNİST PARTİSİNİN DİĞER BAZI ÖZELLİKLERİ :

Burada SBKP üyelerinin diğer bazı özelliklerine de değinmek partinin sosyal kompozisyonunun açıklanmasında yararlıdır. Bu sebeple incelememizin son kısmında parti üyelerinin eğitim seviyeleri, yaş bakımından gösterdiği özellikler, milliyetler bakımından kompozisyon ve kadın üyelerin partideki oranları üzerinde kısaca durulacaktır.

1. Üyelerin Eğitim Seviyeleri Bakımından :

SBKP nin ilk on yılında, yani partinin yüksek kademeleri teşkilâta proleteriyayı çekmek için çaba harcadığı sürece, üyelerin eğitim seviyeleri çok düşük kalmıştır. Bunun sonucu olarak endüstrileşme ve kollektivizasyon ağır işlemiş, parti, ihtisaslaşmış ve ehil bir personele sahip olamamıştır. Bu durum, ilk beş yıllık plânın uygulanmağa başlanması ve proleter bir geçmişe sahip olmayan mühendis, teknisyen, uzman ve bunlar gibi tecrübeli ve profesyonel kimselerin partiye girmeleri ile değişmiş, üyelerin eğitim seviyeleri yükselmiştir. 5 No. lu tablo bu durumu açıkça göstermektedir.

TABLO : 5
(% olarak)

TAHSİL DERESESİ	1934	1939	1952	1956	1959
Yüksek *	10.0	31.5	66.5	64.5	61.1
Orta	31.0	22.5	18.7	12.5	12.2
İlk		46.0	14.8	23.1	26.7

(29).

* Yarıda kalanlarla birlikte

SBKP üyelerinin eğitim seviyelerindeki bu yükseliş partinin karakterini çok değiştirmiş ve bunun bir takım sonuçları olmuştur:

(29) McClosky and Turner, *op. cit.*, s. 261.

(i) Bir kere, yalnızca partideki tahsilli üyelerin sayısı artmakla kalmamış, aynı zamanda bu üyeler parti içinde yüksek mevkilere de gelmişlerdir. 1962 de Peresidium üyelerinin yarısı teknik enstitü mezunuydular. Artık Khrushchev ve birkaç kişi dışında Presidium üyeleri işçilikten ve «tecrübe okulu»ndan gelmekteydiler. Brezhnev, Kosygin ve Kozlov gibi birçok liderler yüksek tahsilli kimselerdi.

(ii) Eğitim seviyesinin yükselmesinin bir diğer sonucu entelektüellerin rejime sadakat ve bağlılığına dair şüphelerin geniş ölçüde azalmasıdır. Tahsilli üye şüpheli bir uzman durumundan herkese örnek bir komünist haline gelmiştir.

(iii) Fazla sayıda tahsilli elemanın partiye girmesinin bir diğer sonucu da Stalin'in uygulamakta olduğu parti içi sıkı disiplinin sarsılması olmuştur. Bu yüksek tahsilli üyeler artık liderlerin seçilişine ve politikanın tespitine katılmak istemekteydiler. Bunun sonucu olarak parti içinde bir karar verileceği zaman bütün parti üyeleri arasında müzakereye önem verilmeğe başlandı (30).

2. Üyelerin Yaşları Bakımından :

Bolşevik hareket bir gençlik hareketi olarak başlamış ve ihtilâlden sonra bir on yıl kadar parti bu genç olma niteliğini korumuştur. 1927 yılında parti üyelerinin %86 sının yaşı 40 ve altında idi (31). Yani liderlik ve özellikle Stalin en fazla desteği gençler arasında sağlamaktaydı. Ancak, parti teşkilâtı içinde yüksek mevkiler halâ eski Bolşevikler tarafından doldurulmaktaydı. 1927 yılında Merkez Komitesine seçilen 121 üyeden 111 i partiye 1917 den önce katılan kimselerdi (32). Kısaca ifade etmek istersek ilk on yıl içinde partinin üst kademelerini eski Bolşevikler, alt kademelerini ise gençler doldurmaktaydılar.

1930 - 39 devresinde parti genç olma niteliğini devam ettirmiş ve hattâ bir ara, 1936 - 38 büyük tasfiyelerinde eski Bolşeviklerin atılmaları ile, daha da gençleşmiştir. Kısaca parti Stalin'in liderlik ve iktidarının etrafında toplanmış «genç ihtilâl sonrası kuşağı» (33) tarafından işgal edilmiştir.

(30) John N. Hazard, *The Soviet System of Government*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1964, ss. 32 - 34.

(31) McClosky and Turner, *op. cit.*, s. 258.

(32) Fainsod, *op. cit.*, s. 259.

(33) *Ibid.*, s. 267.

İkinci Dünya Savaşından ve özellikle Stalin'in ölümünden sonra parti üyelerinin yaşlarının yükseldiğini ve partinin daha çok tecrübeli kadrolara dayanmakta olduğunu görüyoruz. Son yıllarda ise parti tekrar gençleşmeğe başlamıştır. 6 No. lu tablo bu durumu göstermektedir.

TABLO : 6

(% olarak)

Yaş	XVIII. Kongre 1939	XIX. Kongre 1952	XX. Kongre 1956	XXI. Kongre 1959	1 Ocak 1965
40 m altında :	81.5	23.6	20.3	21.1	54.0
40 — 50 :	15.5	61.1	55.7	47.8	24.8
50 nin üstünde	3.0	15.3	24.0	31.1	21.2
					(34)

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki bugün SBKP, hemen ihtilâl sonrasında kadar olmasa bile, daha çok genç elemanlara dayanmaktadır.

3. Kadın Üyeler Bakımından :

Komünist doktrine göre kadın ve erkek her bakımdan eşit bir hale getirilmeli, aradaki farklar kaldırılmalıdır. Gerçekten, komünist rejim kurulduktan sonra bütün toplumsal enerjiyi harekete geçirebilmek için çok sayıda kadın işçi işe alınmış, kadının toplumdaki rolü önem kazanmıştır. Buna rağmen ihtilâli izleyen günlerde SBKP nde kadın üye sayısı az olmuş, ancak zamanla artış göstermiştir. 1924 yılında kadın üyelerin partideki oranı % 8.2 iken bu oran 1932 de % 15.9 a, 1945 te % 17 ye yükselmiştir. Bu yükselişin sebebi İkinci Dünya Savaşı sırasında liderlerin, halkın tüm desteğini sağlayabilmek için kadın - erkek farkı gözetmeden partiye üye kabulünü hızlandırmalarıdır. Savaştan sonra bu durum düzeltilmiş ve 1956 da kadın üyelerin partideki oranı % 14.2 ye inmiştir (35).

(34) Current Digest of the Soviet Pres, *op. cit.*, s. 16; McClosky and Turner, *op. cit.*, s. 260.

(35) Fainsod, *op. cit.*, ss. 273 ve 278.

Bugün bu bakımdan Komünist Parti içinde bir denge sağlanmıştı diyebiliriz. 1961 deki XXII. Kongrede kadın üyelerin oranı %22.3 olmuş (36) ve 1 Ocak 1965 te durum değişmemiştir (37). Yani SBKP nde üyelerin beşte biri kadındır. Evvelden kadın üyeler üst kademelere yükselemezlerken bugün parti içinde önemli mevkiler aldıklarını görüyoruz.

4. Milliyetler Bakımından Kompozisyon :

Sovyetler Birliğini meydana getiren çok çeşitli milletlerin partideki temsillerinin hemen hemen her devrede göze çarpan özelliği Büyük Rusların (38) genel Sovyet nüfusundaki yerlerine kıyasla çok fazla sayıda temsil edildikleridir. Genel olarak şunu söyleyebiliriz ki en az temsil edilenler Asya'daki cumhuriyetlerdir.

İhtilâli izleyen yıllarda büyük oranlarla temsil edilenler sırasıyla Büyük Ruslar, Yahudiler, Litvanyalılar, Estonyalılar, Polonyalılar, Ermeniler ve Gürcülerdi. Ukraynalılar, Orta Asyalılar ve Avrupadaki diğer milletler çok az sayıda temsil edilmekteydiler (39). 1924 yılında genel nüfusa oranları % 52.9 olan Büyük Ruslar partide % 72 oranında, %21.2 olan Ukraynalılar ise ancak %6 oranında temsil edilmekteydiler (40).

Bu durum Khrushchev devrine kadar hemen hemen hiç değişmemiştir. Khrushchev az oranlarda temsil edilen cumhuriyetlerde partiyi kuvvetlendirme çabalarına girişmiş ve bu çabalar bir dereceye kadar başarılı olmuştur. 1957 - 61 yılları arası parti üye sayısı %30 artarken Ukrayna'nın partideki temsili %59, Beyaz Rusya'nın %55, Litvanya'nın %54, Moldavia'nın %50, Uzbekistan'ın %48 ve Kırgızistan'ın % 42 artmıştır (41).

Buna rağmen SBKP nde milliyetlerin dengeli bir şekilde temsil edildiklerini söyleyemeyiz. Bugün Büyük Rusların nüfuslarına göre temsil oranı %54.2 iken örneğin Uzbeklerin oranı %27 dir (42).

(36) *Ibid.*, s. 278.

(37) *Current Digest of the Soviet Press, op. cit.*, s. 16.

(38) Sovyetler Birliğinde birbirinden farklı çok sayıda millet bulunduğundan asıl Ruslara «Büyük Ruslar» denmektedir.

(39) *Ibid.*, s. 259.

(40) McClosky and Turner, *op. cit.*, s. 256.

(41) Fainsod, *op. cit.*, s. 281.

(42) *Ibid.*, s. 281.

1 Ocak 1965 te 11,758,000 parti üye ve üye adayının milliyetleri şöyle dağılmıştır : Büyük Ruslar 7,335,200; Ukraynalılar 1,813,400; Beyaz Ruslar 386,000; Uzbekler 193,000; Kazaklar 181,300; Azerbeycanlılar 141,900; ...; ...; Türkmenler 32,400; Kırgızlar 35,000 (41).

Partinin bugünkü sosyal kompozisyonu şunu açıkça göstermektedir ki SBKP artık ne sosyalist ihtilâlin genel kurmayı, ne de Rus proleteryanının gerçek organı olarak kabul edilebilir. Bugün SBKP ni, Sovyet toplumunun en gelişmiş ve kaliteli kimselerinin birliği olarak görmek yanlış olmayacaktır. Başka bir deyişle Sovyet toplumunda ağırlığını arttırmış bulunan teknik ve bürokratik intelligentsia partinin temel unsurlarından biri haline gelmiştir (44).

S O N U Ç

1961 yılında toplanan XXII. Kongre'de kabul edilen yeni tüzükte şöyle denmektedir: «SBKP, işçi sınıfının, kollektif çiftlik köylülerinin ve intelligentsianın en ileri ve en çok siyasî şuur sahibi kısımlarını gönüllülük temeline göre birleştiren, Sovyet toplumunun militan ve denenmiş bir öncüsüdür...» (45).

Burada görülmektedir ki yeni tüzük SBKP ni üç eşit tabakaya ayırmakta - İşçiler, köylüler ve intelligentsia - ve Komünist Partisini yalnızca proleteryanın değil, fakat bütün Sovyet toplumunun öncüsü olarak göstermektedir (46).

Bundan başka artık parti Stalin'in sıkı ve terör metotları ile istenen yöne kolayca sürüklenebilecek bir teşkilât olmaktan çıkmıştır. Eğitim seviyeleri yükselen üyeler ülkeyi ilgilendiren meselelerde karar verme vetiresine katılmak istemektedirler. 1964 Ekiminde Khrushchev'in düşürülmesinin en önemli sebeplerinden biri kendisinin «kollektif liderlik» ilkesini tesfiye edip parti sekreteryası, Presidium ve Merkez Komitesini yalnızca istişarî mahiyette, onlarlar olarak görmesidir (47). Yeni liderler bu durumu yakından gördüklerin-

(43) The Current Digest of the Soviet Press, *op. cit.*, s. 16.

(44) T. H. Rigby, «Social Orientation of Recruitment and Distribution of Membership in the CPSU», *op. cit.*, s. 276.

(45) *Current Soviet Policies IV, The Documentary Record of the 22nd Congress of the CPSU*, Columbia University Press, New York and London, 1962, s. 34.

(46) Kulski, *op. cit.*, s. 91.

(47) Petr Kruzhin, «The Technique of the Palace Revolution», *Bulletin*, Vol. XI, No. 12 (December 1964), s. 16.

den Khrushchev'in yaptığı hayatı tekrarlamamak istemektedirler. Çünkü bilmektedirler ki artık partinin «katı birliği» kısmen kırılmıştır ve parti içinde karşıt fikirler kendi aralarında gruplaşabilirler. Partide eğitim seviyeleri düşük, genç ve komünizmin zaferine körü körüne bağlı bir işçi sınıfı çoğunlukta iken Lenin ve Stalin bu hareketin önüne geçmeğe muvaffak olmuşlardır. Khrushchev'in bunu başaramadığı 1964 Ekiminde belli oldu. Yeni liderler ise, bürokratik bir intelligentsia sınıfının çoğunluğu teşkil ettiği bir partinin başında, yerlerini kuvvetlendirmek çabasındadırlar.

Bir yazarın dediği gibi Sovyet diktatörlüğünün bu yeni safhası, Sovyet Rusya'da gelecek bir demokratlaşmanın tohumlarını taşımaktadır (48).

---

(48) A. Karavayev, «The Fourth Stage of the Soviet Dictatorship», *Bulletin*, Vol. XII, No. 10 (October 1965), s. 12.